

TÜRK YE Ç NGENELER N N POL T KLE MES VE ÖRGÜTLENME DENEY MLER

Ba ak AKGÜL

Bo aziçi Üniversitesi, Atatürk Enstitüsü, Doktora Ö rencisi

THE POLITICIZATION OF THE GYPSIES IN TURKEY AND THEIR ORGANIZATION EXPERIMENTS

Abstract: Due to the reforms which were implemented in Turkey during the integration period with the European Union, the legal sphere of the freedom of association was extended and the representation of various identities were enabled. The organizations that are based on Gypsy identity are one of the results of this process. Furthermore, the restriction of the Gypsies' living space as a consequence of urban transformation projects was one of the dynamics that fostered their organization. In this study, the general story of the Gypsy organization in Turkey which was performed through the local associations is scrutinized. In this regard, it is asserted that, the Gypsy organizations in Europe evaluate the Gypsies as an ethnic group and refer to a minority identity; whereas the Gypsy organizations in Turkey consider the community as "a constituent of Turkish nation" and take a position which is shaped within the framework of national citizenship rights.

Keywords: The Gypsies, Gypsy Organization, Identity Politics.

I. G R

Son yıllarda kentlerde arttı ı varsayılan kriminal olaylarla ili kilendirilen ve kentsel dönü üm projeleriyle birlikte barınma ve istihdam sorunları katmerle en Çingeneler, bir yandan da dansları ve müzikleriyle popüler kültürün malzemesi olarak gündeme geliyor. Çingeneler ya "suç"la ve "tehdit"le özde le tiriliyor ya da "ehlikeyif" ve "e lenceli" bir topluluk olarak sahneye çıkarılıyor. Biri di erinin alternatifi gibi görünen bu iki yakla ım, Çingenelerin toplum-dı ılı ına yaptıkları vurguyla aslında birbirini besliyor. Çingenelerden bahseden çok az ses, elitist bakı açısından ve romantizmden sıyrılıp bu toplulu u kendi gerçekli i içinde de erlendirebiliyor.

Çingeneleri asayi sorunlarının sorumlusu veya tüm çeli kilerden arınmı bir topluluk olarak ortaya koyan yakla ım hakim e ilimi yansıtsa da Çingenelerin sorunlarının çözümü noktasında önemli adımlar atan giri imlere de ahit oluyoruz. Dünyanın farklı yerlerinde ulusal, uluslararası ve bölgesel düzeyde bir araya gelen Çingeneler ve Çingene olmayan birçok aktivist, siyasi partiler, dernekler, enstitüler ve süreli yayınlar üzerinden

TÜRK YE Ç NGENELER N N POL T KLE MES VE ÖRGÜTLENME DENEY MLER

Özet: Türkiye'de Avrupa Birli i'ne uyum sürecinde gerçekleşen reformlarla birlikte, örgütlenme özgürlü ünün yasal alanı geni lemi ve farklı kimliklere yeni ifade alanları açılmış tır. Gerek bu sürecin bir ürünü olarak gündeme gelen imkanlar, gerekse kentsel dönü üm projeleriyle beraber Çingenelerin ya am alanının daralması, Çingene kimli i etrafında ekillenen bir örgütlenmeyi te vik etmi tir. Bu çalı mada, Türkiye'de yerel dernekler üzerinden gerçekleşen Çingene örgütlenmesinin genel seyri incelenmektedir. Bu ba lamda, Avrupa'daki Çingene örgütlerinin genel e iliminin Çingeneleri etnik bir grup olarak de erlendirmek yönünde oldu u ve bir azınlık kimli ine atf yaptı ı, Türkiye Çingene örgütlerinin ise toplulu u "Türk ulusunun bir parçası" olarak tanımladı ı ve bu çerçevede ulusal vatandaşlık haklarının talebi ekseninde ekillenen bir duru ortaya koydu u iddia edilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Çingeneler, Çingene Örgütlenmesi, Kimlik Siyaseti.

örgütlenerek seslerini duyurmaya çalı ıyor. Sa lık, barınma ve e itim gibi temel ihtiyaçların kar ılanması, istihdamın artırılması, ayrımcı yasalara kar ı mücadele, siyasal temsil mekanizmalarının in ası ve i levselle tirilmesi gibi ba lıklar, bu eylemlilikler içerisinde öncelikli yer tutuyor.

Dünyadaki genel e ilime paralel olarak, Türkiye'deki Çingene örgütlenmesinde de ciddi bir kıpırdanmanın ba ladı ını görüyoruz. Zira Avrupa Birli i'ne uyum çerçevesinde örgütlenme hakkının geni letilmesiyle birlikte, Çingene örgütlerinin kurulması önündeki yasal engeller kalkmı ve kısa sürede çok sayıda dernek faaliyete ba lamı tır. Ayrıca Çingenelerin sorunlarının daha görünür olmasıyla beraber, üniversitelerde ve di er kurulu lar bünyesinde yapılan ara tırmalarda bu alana olan ilgi artmaktadır.

Bu çalı mada, Türkiye Çingene örgütlenmesindeki bahsi geçen hareketlili in dinamiklerinden bahsedilmektedir. Bu çerçevede öncelikle dünya Çingene hareketinin tarihsel arka planındaki temel kırılmalara ve günümüz Çingene örgütlenmesindeki hakim e ilimlere de inilecektir. Daha sonra, son yıllarda güçlenen

örgütlülü ü yaratan ko ullar de erlendirilecek ve Türkiyeli Çingenerin sorunlarını gündeme ta ryan derneklerin ve di er giri imlerin genel seyri incelenecektir. Son olarak, Çingenerlere ve Çingene örgütlenmesine ili kin cereyan eden bazı temel tartı malardan ve Türkiye'deki örgütlerin bu konulardaki genel tavrından bahsedilecektir.

II. DÜNYA Ç NGENE HAREKET

II.1. Çingenerin İlk Örgütlenme Deneyimleri

Çingene örgütlenmesinin kökenleri, 19. yüzyılın ikinci yarısına kadar uzanmaktadır. Çingenerler, ilk olarak bireysel çabalarla sesini duyurmaya çalı mı , ancak süreli yayınlar üzerinden ortaya çıkan bu cılız giri imler pek yankı uyandırmamı tır. Ayrıca 1872'de Almanya'da bir Çingene parlamentosunun kurulması, 1879'da Macaristan'da Çingenerleri bir araya getirecek bir kongrenin toplanması gibi hayata geçirilip geçirilmedi i tartı ma konusu olan planlar gündeme gelmi tir [1].

Çingenerlerin ses getiren ilk örgütlü tepkisi ise 1901 tarihli Bulgar Seçim Yasası'na kar ı gerçekte mi tir. Müslüman ve göçebe Çingenerleri 1879 Anayasası ile güvence altına alınan haklardan mahrum bırakan bu yasaya kar ı 1905 yılında Sofya'da bir Çingene kongresi toplanmı tır [2].

Çingenerlerin kendilerini ifade etme çabası, çe itli örgütler aracılı ıyla sonraki yıllarda da devam etmi tir. Bu kurulu lar arasında *stikbal* (Bulgaristan, 1919), *All-Russian Gypsy Union* (SSCB, 1925), *Asociatia Generala a Tiganilor din Rumania* (Romanya, 1933), *Association of Belgrade Gypsies for the Celebration of the Aunt Bibia* (Yugoslavya, 1935) ve *Panhellenios Syllogos Ellinon Athinganon* (Yunanistan, 1939) sayılabilir [2].

Çingenerlerin ilk uluslararası örgütlenme deneyimleri ise Ionel Rotaru'nun giri imleriyle 1960'da kurulan *Dünya Çingene Cemiyeti (World Gypsy Community-WGC)* olmu tur. Rotaru, Yahudilerle Çingenerler arasında kurdu u benzerliklere atfen, bir Çingene devletinin kurulmasını öncelikli amaç olarak ortaya koymu tur [3].

1971'de WGC'nin giri imiyle Londra'da toplanan ve Dünya Kiliseler Konseyi ve Hindistan hükümetince desteklenen 1. Dünya Roman Kongresi, Çingene hareketinin seyri içinde belirleyici olan kırılmalardan biridir. Kongrede *Uluslararası Roman Birli i'nin* kurulması kararla tırılmı ve Gypsy, Zigeuner ve Gitano gibi Türkçede "Çingene" tabirine denk dü en ifadeler yasaklanarak, "Roman" kelimesinin kullanılması kararla tırılmı ve bir Çingene bayra ı tasarlanmı tır [4]. İkinci kongre, 1978'de Cenevre'de toplanmı tır. En dikkat çekici karar, Hindistan'ın tüm Çingenerlerin anavatanı olarak ilan edilmesidir [2]. 1981'de

Göttingen'de toplanan üçüncü kongrenin öncelikli gündemi ise Nazi Almanyası'ndaki büyük Çingene katliamı (Baro Porrajmos) olmu tur. Bu çerçevede Alman hükümetinden tazminat talebinde bulunulmu , ancak bu talep kar ılıksız kalmı tır [1].

II.2. Avrupa'da Çingene Örgütlenmesinin Son Yirmi Yılı

1990'lı ve 2000'li yıllar, Avrupa'da yüzlerce Çingene örgütünün kurulu una ahitlik etmi tir (Adrian Marsh'ın aktardı ma göre 2008 itibariyle sadece Bulgaristan'da bulunan Roman örgütünün sayısı 300'e ula mı durumda).. Son yirmi yıl içinde, yerel derneklerin yanı sıra, farklı ülkelerde faaliyet gösteren Çingene örgütleri arasında koordinasyonu sa layan ve Çingenerlerin sorunlarını di er uluslararası kurulu ların gündemine ta ryan uluslararası örgütler kurulmu tur. Ayrıca Çingenerlerle ilgili akademik ara tırmalar yapan merkezlerin, Çingene medya organlarının, ayrımcılı a u rayan Çingenerlere yönelik faaliyet gösteren yasal savunma bürolarının ve mü teri hizmetleri a larının sayısında da önemli artı lar gerçekte mi tir [5]. Burada yerel Çingene örgütlerine yön veren ve Çingene hareketinin genel e ilimlerini yansıtan dört uluslararası temsilci kurumdan bahsedilecektir.

Roman Ulusal Kongresi (Roma National Congress-RNC), yükselen uluslararası Çingene hareketinin ba ta gelen dinamiklerinden biri olarak kar ımıza çıkıyor. RNC, 1980'lerin ba larında, Holocaust kurbanı Çingenerlerin haklarını savunan ve Almanya'daki Çingene mültecilerin sınır-dı ı edilmesini protesto eden aktivistlerin giri imleriyle kurulmu tur. Çingene sivil toplum hareketlerinin emsiye örgütü olma iddiasını ta ryan RNC, Çingenerleri teritoryal olmayan, devletsiz bir millet olarak tanımlamaktadır. Çingene milliyetçili inin önemli temsilcilerinden olan örgüt, ırkçı uygulamalara kar ı korunma, serbest dola ım, ulusal kanun koyucu kar ısında ulusal azınlık, çok taraflı örgütlerde ulus olarak tanınma, siyasal temsil, yerel dilde e itim gibi hakları gündeme getirmektedir [6].

Avrupa Roman Hakları Merkezi (European Roma Rights Center - ERRC), Çingene kar ıtı ırkçılıkla mücadele eden bir ba ka uluslararası yapılanma. 1996'da kurulan merkez, Çingenerlerin devlet yönetimi, e itim, istihdam, sa lık, barınma ve kamusal hizmet alanlarında e it haklara eri mesi için çe itli çalı malar yürütüyor. Bu çerçevede, ayrımcılı a maruz kalan Çingenerlere hukuki destek vererek ulusal ve uluslararası hukuk alanında, insan hakları ihlalleriyle mücadele ediyor. Uluslararası Helsinki nsan Hakları Federasyonu üyesi olan ERRC, Avrupa Konseyi ve Birle mi Milletler Ekonomik ve Sosyal Konseyi'ne danı manlık yapıyor [7].

2003 yılından beri faaliyet gösteren *Avrupa Roman Bilgi Ofisi'nin (European Roma Information Office -*

ERIO) temel amacı ise, Avrupa Birli i kurumlarını, sivil toplum örgütlerini, hükümetleri ve hükümetler arası kurumları Çingenerin sorunları hakkında bilgilendirmek ve bu yolla Çingenerelere yönelik ırkçı yönelimleri görünür kılmak. ERIO, son zamanlarda, e itim, istihdam, sa lık hizmetleri ve barınma alanlarındaki ayrımcı politikalarla ilgili çalı malar yürütüyor. Kendisini Çingene haklarının Avrupa düzeyindeki savunucusu ve bu alandaki bilgilendirici aygıtı olarak tanımlayan ERIO'nun Çingenerin siyasi temsilcisi olmak gibi bir rol üstlenmedi inin altı çiziliyor [8].

Çingeneri uluslararası alanda temsil eden ve geni bir etki alanına sahip bir di er kurulu olan *Avrupa Roman ve Göçebeler Forumu (The European Roma and Travellers Forum – ERTF)*, Avrupa'daki Çingene örgütlerini bir araya getirmek amacıyla 2004'te kuruldu. ERTF, Roman, Sinti, Kale, göçebe ve ilgili grupların Avrupa Konseyi ve di er uluslararası aygıtlarca korunan haklarını ve temel özgürlüklerini geli tirmeyi amaçlıyor. Irkçılık ve ayrımcılıkla mücadele, bahsi geçen grupların Avrupa toplumlarına entegrasyonu ve karar alma süreçlerine katılımı, örgütün öncelikli gündem maddeleri olarak kar ımıza çıkıyor. ERTF, Kaldera , Lovara, Sinti, Kale gibi yirmiden fazla grubun temsilcilerini bünyesinde barındırdı mı ve çe itli sivil toplum kurulu larının, siyasi partilerin ve dini kurumların ba kanlarını tek bir örgütsel yapı altında bir araya getiren tek uluslararası Çingene örgütü oldu unu belirtiyor [9].

II.3. Çingene Örgütlenmesinde Son E ilim: “Küresel Roman Milliyetçili i”

Bahsi geçen geli melerle e zamanlı olarak, uluslararası Çingene hareketinin merkezinin Avrupa'nın do usuna do ru kaydını görüyoruz. Marushiakova ve Popov, son dönem Çingene hareketinin temel e ilimi olarak gösterdikleri “küresel Roman milliyetçili i”nin ön plana çıkmasını, Orta ve Do u Avrupa ülkelerindeki örgütlenmenin uluslararası Çingene örgütlenmesi üzerindeki etkisinin artmasıyla ili kilendirmiş tir [10].

Do u Avrupa'da Çingene örgütlenmesinin bu denli güçlenmesinde, So uk Sava 'ın sona ermesiyle birlikte, bölge devletlerinde etnik kimlik üzerinden siyasalla manın önündeki engellerin kalkmasının önemli bir payı vardır. Bu noktada Sovyet-sonrası dönemin Çingenerler açısından son derece sancılı geçmekte oldu unu belirtmek gerekiyor. Zira Sovyetlerin da ılması sonrasında, Çingenerlerin yasal statüsüne ili kin bir belirsizlik do mu ve vatandaş lık haklarından mahrum kalan Çingenerlerin bir bölümü göç etmeye mecbur bırakılmış tir. Ayrıca Çingenerler, farklı platformlarda, Sovyetlerin da ılması sonrasında tırmanan asayi problemlerinden sorumlu tutulmuş lardır [11].

Bölgede kurulan devletlerde yükselen yeni milliyetçi dalga, Çingenerlere yönelik ayrımcılı ı

güçlendirmiş olsa da Çingenerlerin siyasi entegrasyonu adına önemli adımların atılmasını beraberinde getiren kar ı bir dalga da yükselmiştir. Bu çerçevede Do u Avrupa ülkelerinde birçok Çingene partisi ve derne i kurulmu tur. Çingenerler, bu yapılanmaların giri imleriyle kültürel ve dini kimliklerini koruma hakkı olan “etnik bir azınlık” olarak tanımlanmış tir [12].

1990'da Var ova'da toplanan Dördüncü Dünya Roman Kongresi, kimi devletlerin Çingenerleri azınlık statüsü içinde tanımlamalarının uluslararası arka planındaki önemli olaylardan biridir. UNESCO'nun deste iyle gerçekleş tirilen kongreye yirmi yedi ülkeden yaklaşık be yüz temsilci katılmış tir [4]. Kongrede Çingenerlerin gelece in birle ik Avrupası'nda kendi yerini alması gerekti i belirtilmiştir. Uluslararası Roman Birli i'nin bu yakla ımı, ilk kez 1991'de Ostia'da yapılan bir toplantıda Çingenerleri nitelemek için dile getirilen “ulus-a ır [sınır-ötesi] azınlık” (trans[border]-national minority) kavramıyla bütünlük içindedir. Nitekim Birlik, 2000'de Prag'da yapılan be inci kongreyle birlikte Çingenerlerin “devletsiz millet” oldu unu ilan etmiş tir [2].

III. 2000'LER VE TÜRK YE Ç NGENELER N N SAHNEYE ÇIKI I

Çingenerin yaklaşık bir asır önce ba layan mücadelesi, 2000'li yıllar itibariyle bu toplulu u sivil toplumun önemli bir aktörü haline getirmiş tir. Çingenerler, ya adıkları toplumun hala en yoksul kesimini olu turuyor ve ırkçı saldırılara maruz kalmaya devam ediyor olsa da Avrupa'nın dört bir yanında yüzlerce örgütün kurulması ve hak ihlallerinin çe itli mücadele alanları üzerinden daha görünür kılınması gibi geli meler, Çingenerlerin gelece i açısından umut vaat ediyor.

Türkiyeli Çingenerlerin örgütlülük deneyiminin seyrine baktı ımızda ise daha farklı bir manzara ile kar ılıyoruz. Zira Türkiye'de geni bir Çingene nüfusu ya amasına ra men, örgütlenme öyküsünün ba langıcı, birkaç yıl öncesine dayanıyor. Bu durumla ili kili olarak, Türkiye'deki örgütler, Çingenerlerin küçük bir bölümünü temsil ediyor. Türkiye'de Çingene örgütlerinin görece geç bir tarihte kurulmasının ardında hem nesnel hem de öznel bazı sebepler bulunmaktadır.

III.1. Dernekle me Önündeki Yasal Engellerin Kalkması

Çingenerlere özgü olmayan sebeplerin ba ında, dernekle me önündeki yasal engeller geliyor. Yakın bir zamana kadar, 6 Ekim 1983 tarihli Dernekler Kanunu'nun 5. maddesine göre derneklere “ırk, din, mezhep, kültür veya dil farklılı ına dayanan” isimler konulamıyor ve dernekler bu konularda faaliyet yürütemiyordu. Söz konusu yasal engelden dolayı, kendilerini ayrı bir etnik grup olarak ortaya koymayan Çingenerler dahi kendi isimlerini kullanarak dernek kuramamış lardır. Örne in u

anda *zmir Romanlar Derne i'nin* ba kanı olan Yakup Çardak'ın öncülü ünde, 1996'da *Romanlar Yardımla ma ve Dayanı ma Derne i* kurulmu ; ancak bu dernek "Roman" ismini kullandı ı için etnik ayrımcılık yaptı ı gerekçesiyle kapatılmı tır. Daha sonra *zmir Valili i Dernekler Masası'na, Çingenele r Yardımla ma ve Dayanı ma Derne i* adıyla ba vurulmu , ancak yine ret cevabı alınmı tır [13].

Benzer bir deneyimi Mustafa Aksu ya amı tır. Kendisi de bir Çingene olan Mustafa Aksu, Çingenelerin kar ıla tı ı ayrımcılı a kar ı yıllarca mücadele etmi ve Milli E itim Bakanlı ı'na, Türk Dil Kurumu'na ve Kültür Bakanlı ı'na davalar açmı ; Çingene toplumu adına önemli kazanımlar elde etmi tır. Aksu, o güne dek bireysel olarak yürüttü ü mücadelesini bir örgüt çatısı altında sürdürmeye karar vermi ve 2000 yılında Ankara Emniyet Müdürlü ü'ne *Çingene Kültürünü Ara tırma, Geli tirme, Yardımla ma ve Dayanı ma Derne i'ni* ve *Çingene Kültür Dernekleri Federasyonu'nu* kurma iste ini bildirmi tır. Emniyet Müdürlü ü, bu giri mlerin bölücü niteli i bulundu unu ve Dernekler Kanunu'na göre "Çingene" ismi altında dernek kurulamayaca mı belirtmi tır [14].

Yasal engellerden dolayı, Çingene ya da Roman ismini kullanarak dernek kuramayan Çingeneler, çe itli meslekler üzerinden dernekle erek bir araya gelmi lerdir. Bunlar arasında *Batı Trakya Türkleri Yardımla ma, Dayanı ma Derne i* ve *Azınlık Alantepe E itim ve Kültür Derne i* sayılabilir [15]. 2004'teki düzenleme sonrasında yasaklı isimler kullanılmaya ba lamı ve farklı toplumsal gruplarla birlikte Çingeneler de kendi isimleriyle dernek kurma imkanına eri mi lerdir. Dernekle menin yaygınla masıyla Çingenelerin sorunları daha görünür kılınmı , bunun neticelerinden biri olarak, 10 Aralık 2009'da 36 ilden 5 federasyon ve 80 dernekten 120 temsilcinin katılımıyla Roman Çalı tayı gerçekleştirilmi tır [16]. Çalı tay sonrasında hükümetin yayınladı ı raporda Çingenelerin ya adı ı sorunlar ve Çingene örgütlerinin talepleri ifade edilmi tır [17].

III.2. Kimlik Politikaları ve AB Fonları:

Son yıllarda dünyadaki e ilime paralel olarak Türkiye'de de kimlik politikalarına olan ilginin artması, Çingene örgütlenmesindeki yükseli in ardındaki dinamiklerden biri olarak dü ünülebilir. Etnik aidiyetlerin ön plana çıkmasıyla birlikte, Çingenelerin de siyasal bir özne olabilece i gündeme gelmi tır. Daha önce dile getirildi i gibi, Sovyetler Birli i'nin da ılması sonrasında, Do u Avrupa devletlerinde etnisite temelli siyasal örgütlenmelerin önündeki yasal engellerin kalkması bu sürecin somutla mı görüntülerinden biridir. Özellikle Çingeneleri etnik bir grup olarak tanımlayan yakla ımlar açısından söz konusu e ilimin belirleyici oldu unu söyleyebiliriz.

Çingenelerin son yıllarda artan örgütlülü ünün bir di er sebebi olarak, yurtdı ından Türkiye'ye yönelen fon akı ını gösterebiliriz. Zira Türkiye'de sivil toplumculuk fikrinin yaygınla ması ile ekonomik anlamda dı a açılma süreci el ele ilerlemi tır. Kaynaklara ula abilirlik, farklı toplumsal sorunları gündeme getiren projelerin ba latılmasını beraberinde getirmi ve 2000'li yıllardan itibaren adeta bir "dernek patlaması" ya anmı tır.

Çingene hareketinin yükseli i de sivil toplum örgütlerindeki söz konusu hareketlenme süreciyle birçok noktada kesi mektedir. Bu dalgadan önce, di er toplumsal gruplar gibi, Çingenelerin de kimi örgütlenme giri mleri ve Çingene toplumuna yönelik sosyal projeler maddi engeller sebebiyle hayata geçirilememi tır. Elbette bu süreç, sivil toplumculu un bir çe it endüstriye dönü me e ilimi saklı tutularak de erlendirilmelidir. Sonuçta kurulan derneklerin sayısal çoklu u oranında etkin bir mücadele alanının do du unu söylemek, en azından u a amada pek mümkün gözükme de finansal deste in sa lanması sayesinde açılan alanların sorunların daha görünür olmasına katkıda bulundu unu belirtmek gerekiyor.

III.3. Kentsel Dönü üm Projeleri

Çingenelerin daha örgütlü bir toplum haline gelmesini, tek ba ına yasal engellerin kalkması, kaynak akı ı ya da kimlik politikalarının ön plana çıkması gibi dı sal sebepler üzerinden açıklamak gerçekçi de ildir. Zira yasal engeller ya da finansal sorunlar sebebiyle ba arısız olan örgütlenme giri mleri dahi 1990'lar sonrasında gerçekleştirilmi tır. Dolayısıyla son yıllarda örgütlenme adına yükselen bir toplumsal talebin varlı ından da bahsetmenin gereklili i açı a çıkmaktadır. Bu arayı ın ba ta gelen sebeplerinden biri olarak, asırlardır söz konusu olan bazı problemlerin Çingene toplumuna daha önce hiç olmadı ı kadar dokunuyor olmasını gösterebiliriz.

Son yıllarda oldukça güncel hale gelen bazı kentsel dönü üm uygulamaları, örgütlenme e ilimini geli tiren motivasyon unsurları arasında sayılabilir. Uygulama alanlarına bakıldı ında, Çingene mahallelerini kapsadı ı görülen bu projelerle birlikte, Çingenelerin ya am alanlarının daha da daraldı ı ve yoksullu un daha da derinle tti i, kimi Çingene aktivistleri tarafından belirtilmektedir.

Çingene aktivistleri, kentsel dönü üm sürecinin nasıl i ledi ine ili kin genel bir modelleme ortaya koyuyorlar: Evleri yıkılan Çingenelere, in a edilecek evlerden daireler vaat edilmektedir. Ancak bu dairelerin, Çingenelerin ödeyemeyece i derecede yüksek mebla larla verilmesi öngörülmektedir. Üstelik vaat edilen apartman dairelerinde, Çingenelerin hurdacılık, ka it toplayıcılı ı gibi geleneksel mesleklerini sürdürmeleri mümkün gözükmemektedir [18].

Türkiye'nin farklı yerlerindeki Çingene, kentsel dönüşüm projeleriyle ilgili benzeri öngörülere dayanarak, örgütlenmeyi bir çıkış yolu olarak görmektedirler. Örgütlülük düzeyi, sorunun derinliği oranında kitlesel olmasa da yıllardır var olan sessizliğin ardından gelen ciddi kıpırdanmalara ahit oluyoruz. *Sulukule Roman Kültürünü Geliştirme ve Dayanışma Derneği'nin, Mersin Romanlar Sosyal, Kültür, Dostluk ve Dayanışma Derneği'nin ve İzmir'deki Ege Mahallesi Roman Dayanışma Derneği'nin faaliyetleri, bu çerçevede değerlendirilebilir.*

IV. TÜRK YEL ÇİNGENELERİNİN DERNEKLEME GİRİMLERİ

Bahsedilen bu gelişmelerin belirleyicileri arasında altınlaştırılan 2004 yılı, Türkiye Çingene örgütlenme öyküsünde yeni bir dönemin açılışını ifade etmektedir. Derneklemenin yasal alanının genişlediği bu tarihten itibaren, Türkiye'nin dört bir yanında Çingene dernekleri kurulmaya başlandı. Bu yazının kaleme alındığı sırada, Türkiye genelinde seksen yedi dernek, beş federasyon bulunmaktadır.

IV.1. Çingene ile Kurulan İlk Dernek: EDÇ NKAY (EDROM)

Dernekleme sürecinde atılan önemli adımlardan biri, 2004 yılında *Edirne Çingene Kültürünü Araştırma, Geliştirme, Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği'nin (EDÇ NKAY)* kurulması olmuştur. Başkanlığını Erdi Çekiç'in yaptığı EDÇ NKAY, Türkiye'de Çingene ismiyle kurulan ilk dernektir [19]. EDÇ NKAY, Edirne'deki Çingene bir araya getirerek seslerini duyurmak ve Çingeneleşmeye yönelik önyargıları kırmak hedefiyle kurulmuştur. Derneğin ismi, 2006 yılında *Edirne Roman Kültürünü Araştırma, Geliştirme, Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği (EDROM)* olarak değiştirilmiştir [20].

Çingene kültürünün araştırılması ve geliştirilmesi için bilimsel çalışmalar yapmak; müzik, dans, tiyatro grupları oluşturmak; okuma-yazma kursları açılmasını sağlamak ve üyelerin kültür ve sanat becerilerini geliştirmek onlara düzenli gelir kazandıracak hale dönüştürmek, EDROM'un öncelikli amaçları arasında yer alıyor [21].

EDROM kurulduğu günden bugüne, yerel dernekler, uluslararası kuruluşlar ve yerel yönetimlerle birliktir halinde önemli faaliyetlere imza atmıştır [22]. Ulaştırılabilir Yaşam Derneği (UYD) ile birlikte düzenlenen 1. Uluslararası Roman Sempozyumu, öncül girişimlerden biridir. 7-8-9 Mayıs 2005'te Edirne'de yapılan sempozyuma, Türkiye'den başta Bulgaristan, İngiltere, Belçika, Almanya ve Macaristan'dan otuzdan fazla dernek temsilcisi ve akademisyen, konumacı olarak katılmıştır. Sempozyumda Çingeneleşmenin medeni, siyasi,

kültürel hakları tartışılması ve uluslararası birliktir arayışları konusunu tartışmıştır [23].

IV.2. Yerel Dernek Patlaması:

EDROM, Çingene örgütlenmesi adına öncül bir adım olmuştur ve bu somut girişim, yeni yerel derneklerin kurulmasını teşvik etmiştir. Ayrıca Uluslararası Roman Sempozyumuyla birlikte, Türkiye Çingeneleşmelerinin, Avrupa'nın diğer yerlerindeki Çingeneleşmelerle bir araya gelerek iletişim kurabilme imkanına erişmesi de bu süreci hızlandıran faktörlerden biri olarak değerlendirilebilir. UYD eski başkanı Belgin Cengiz'in belirttiğine göre, Türkiye Çingeneleşmelerinin, kendileriyle benzer sorunlar yaşayan, ancak kendilerinden farklı olarak örgütlenme deneyimleri olan Çingeneleşmelerle diyalog teması kurması, Türkiye'deki yerel dinamikleri harekete geçirmiştir.

Bu süreçte kurulan yerel Çingene örgütleri arasında Adana, Akhisar, Ankara, Balıkesir, Bartın, Didim, Diyarbakır, İzmir, Keleş, Kırklareli, Kocaeli, Kuşadası, Lalapaşa, Lüleburgaz, Mersin, Sulukule ve Tekirdağ Muratlı Roman dernekleri sayılabilir. Yerel örgütlerin dağılımı, Türkiye'deki Çingene nüfusunun dağılımını da yansıtır şekilde, Trakya ve Batı Anadolu bölgesinde yoğunlaşmıştır.

Bu dernekler, kuruldukları bölgelerin Çingeneleşmelerini temsil etme ve yerel sorunlara çözümler üretebilme iddiasıyla yola çıkmışlardır. Örneğin *Sulukule Roman Derneği*, Ükrü Pündük'ün başkanlığında, Kentsel Dönüşüm Projesi çerçevesinde başlatılan yıkımların yarattığı mağduriyete karşı bir örgütlenme gerçekleştirirken [24]; *Diyarbakır Dom Derneği* başkan Mehmet Demir, Diyarbakır'daki göçebe Çingeneleşmelerin nüfus cüzdanına sahip olmaması sorununu öncelikli olarak dile getirmektedir [25]. Edirne'de kurban ve salyangoz toplayıcılığı kooperatifinin kurulması gündeme gelirken [26], Aydın'da Çingeneleşmelerin temel geçim kaynaklarından biri olan plaj emsaliyeciliğine destek aranmaktadır [27].

IV.3. Çingene Örgütlenmesinde Yeni Arayışlar: Federasyonlaşma ve Kapasite Geliştirme Çalışmaları

Çingene örgütlenmesinin Türkiye'nin dört bir yanına yayılmasıyla birlikte, yeni ihtiyaçlar doğmuş ve örgütlenmenin niteliksel anlamda geliştirilmesi adına çeşitli atılımların gerçekleştirilmesi gündeme gelmiştir.

Temsil odakları arasında en önemlisi başta, bu gündem maddelerinden biridir. Daha önce de belirtildiği gibi, yerel örgütler Çingeneleşmelerin yerel sorunlarına çözüm yolları aramaktadırlar. Oysa dünyanın neresinde yaşarsanız, Çingeneleşmelerin Çingeneleşmekten kaynaklanan benzer sorunları vardır. Dolayısıyla ortak eylemliliklerin geliştirilmesi ve bu çerçevede Çingeneleşmeler arasında

ili ki a larının kurulması gerekmektedir. Türkiye'deki Çingene derneklerinin temsilcileri, bu ihtiyacı, federasyonla arak kar ılama yoluna gitmi lerdir.

Türkiye'de 2009 yılı sonu itibariyle be Çingene federasyonu bulunmaktadır. Türkiye'deki ilk Çingene federasyonu olan *Roman Dernekleri Federasyonu (ROMDEF)*, 2006 yılının ubat ayında EDROM'un giri imleriyle kurulmu tur. Ba kanlı mı Erdinç Çekiç'in yaptı ı ROMDEF bünyesinde Kırklareli, Tekirda , Mersin, zmir, Adana, Bartın, Balıkesir'de kurulan on üç dernek bulunuyor [20]. kinci federasyon ise Mayıs 2006'da zmir'de kurulan ve ba kanlı mı Özcan Purçu'nun yaptı ı *Anadolu Roman Dernekleri Federasyonu*. Federasyon, Çanakkale, zmir Merkez ve Dikili, Aydın Merkez ve Ku adası derneklerinden olu uyor [26]. Ayrıca Ali Daylam ba kanlı ındaki *Akdeniz Roman Dernekleri Federasyonu*, Özcan Çayırılı ba kanlı ındaki *Ege Roman Dernekleri Federasyonu* ve son olarak 2009 yılı sonunda *Ke an ve Köylerinde Ya ayan Romanları Tanıtma Dayanı ma ve Sosyal Yardımla ma Derne i*'nden Fahrettin Savcı'nın öncülü ünde kurulan *Trakya Roman Dernekleri Federasyonu* [28] bulunmaktadır.

Yerel Çingene derneklerinin niteliksel geli iminde gündeme gelen bir ba ka konu, insan hakları e itimleridir. Zira yerel dernekler, hak arama mekanizmaları bakımından zayıf kalmakta ve Çingene toplumunun sorunlarının çözümünde çe itli zaafarla kar ıla maktadırlar. Bunun pek çok sebebi olmakla birlikte, kısa vadede en a ılabilir olanların ba nda hak arama kanallarının bilinmemesinden kaynaklanan deneyimsizlikler gelmektedir. Avrupa'nın di er yerlerinde oldu u gibi Türkiye'de de bu zaafın a ılması için çe itli adımlar atılmı tur. EDROM, ERRC ve Helsinki Yurtta lar Derne i'nin ortakla a yürüttü ü "Türkiye'de Roman Haklarının Geli tirilmesine Katkı" projesi, bu amaca hizmet eden bir giri im olmu tur.

2005'te ba layan projeye, Çingenerin yurtta lık haklarının geli tirilmesi, Çingenerlere yönelen hak ihlallerinin ortaya çıkarılması ve sivil toplum örgütleriyle resmi kurumların harekete geçirilmesi amaçlanıyor. Bu amaçlara ula mak için yürütülen faaliyetler arasında en dikkat çekici olan, Çingene derneklerine yönelik olarak düzenlenen e itim seminerleridir. Bu çerçevede 2006 yılında Edirne, stanbul ve Mersin'de "Roman Derneklerine Kapasite Geli tirme Seminerleri"; 2007 yılında Ankara, Mersin, zmir ve stanbul'da "Roman Hakları Savunuculuk Seminerleri" verilmi tir [29].

Proje, var olan Çingene örgütlerinin hak arama mücadelesinde daha etkin bir duruma gelmelerine yardımcı olmanın ötesinde, örgütsüz Çingenerleri bir araya getirerek yeni derneklerin kurulmasını da sa lamı tur. Örne in projede görev alan be üniversiteli Çingene genç, 14 ubat 2007'de *Ankara Romanlar Derne i*'ni

(*Romankara*) kurmu tur (Derne in ismi, Aralık 2009'da Roman Gençlik Derne i olarak de i tirilmi tir) [30]. Romankara'nın "Roman gençlerini insan hakları, demokrasi ve örgütlenme alanında yeti tirmek", "Romanların da insan oldu unu ve bu toplumda ya adı mı belli bir kültürlerinin oldu unu göstermek" ve "di er sivil toplum kurulu larıyla birlikte mahallelere hizmet götürmek için belli kurumlara baskı unsuru olu turmak" gibi hedefleri bulunuyor [31].

V. Ç NGENE ÖRGÜTLENMES NDE TEMEL TARTI MALAR:

Çingenerin çe itli örgütler etrafında bir araya gelmesiyle birlikte, Çingenerin kökeninin nereye dayandı ı, kimlerin Çingene oldu u, bu toplulu un ne ekilde tanımlanması gerekti i gibi teorik tartı malar da gündeme gelmi tir. Bu tartı malar, akademik niteli in yanında pratik sonuçları anlamında da önem ta ımaktadır. Tartı manın tarafları, farklı sorunları öncelikli gündemine ta ımakta, dolayısıyla farklı örgütlenme modelleri sunmaktadır. Söz konusu tartı malarda Türkiye'deki Çingene örgütlerinin kendilerini nerede konumlandırı ı, örgütlenmenin genel karakterini ve Avrupa'daki örgütlerle farklı an ve benze en yönlerini yansıtması bakımından önemlidir.

V.1. Çingene Toplumunun Farklı Tanımlanma Biçimleri

Toplulu un Çingene mi yoksa Roman mı olarak adlandırılması gerekti i sorusu, Avrupa ve Türkiye Çingene örgütlenmesi içindeki tartı malı konulardan biridir. "Çingene" kelimesi (Hrvatça'da "Tsigani", Romence'de "Tigan", Almanca'da "Zigeuner", Fransızca'da "Tsiganes", Kıpçakça'da "Çı an", Kırgızca'da "Si an", Kazakça'da "Tsigan", Farsça'da "Çingane" kelimeleri, Türkçe'deki "Çingene" anlamında kullanılmaktadır. Bkz. [32-33]), Rom, Lom, Dom, Yenische, Sinti, Rudari, Kıpti, Kaldera , vs. gibi daha geni bir toplulu u kapsamı bakımından tercih edilmektedir. "Roman" kelimesi ise Romani/Romanes dilinden kaynaklandı ı için kullanılmaktadır. 1971'da toplanan 1. Uluslararası Roman Kongresi'nde "Roman" kelimesinin kullanılması yönünde alınan karar, bu tartı manın seyrini belirleyen ba lıca unsurlardan biri olmu tur. Bu karar, örgütlenme ve akademik çalı malar üzerinde etkili olmu ve toplulu u tanımlamak için Roman tabirinin kullanılması yaygın e ilim haline gelmi tir.

Roman kelimesinin tercih edilmesi gerekti ini dü ünlerce öne sürülen gerekçelerden biri, bu tanımlamanın alternatifi olan Çingene sözcü ünün bu gruba dahil olmayanlarca yaratılmı olmasıdır. Bir Çingene aktivisti olan Ian Hancock'un belirtti ine göre, Gypsy (Çingene) kelimesi, Egyptian (Mısırlı) kelimesinden gelmektedir. Kendileri Mısırlı olmadı na

göre, bu tabir kimliklerini yansıtmamaktadır [1]. Dı arıdan bakı n bir ürünü olan Çingene tabirinin, toplulu un gerçekli inden kopuk oldu u dü ünülmektedir.

Bir di er gerekçe, Çingene sözcü ünün a a ılayıcı bir mana ta ımasıdır. Toplum genelinde Çingene kelimesi, adeta “pis”, “hırsız” ya da “cimri” sıfatlarıyla özde le tirilmi tir. Gündelik hayat deneyimlerinde rastlanan bu kullanım biçimi, devletin yazılı normlarına da yansımaktadır. Türkiye’den örnek verecek olursak, 14 Haziran 1934 tarihli skan Kanunu’nun 4. maddesinde “Türk kültürüne ba lı olmayanlar, anar istler, göçebe Çingeneler, casuslar ve memleket dı na çıkartılmı olanlar, Türkiye’ye muhacir göçmen olarak kabul edilmez” ifadesi geçmektedir [34]. Ayrıca “Polisin Disiplinine Dair Talimname”de, tedbir alınması gereken ahıslar arasında “esaslı bir mesle i olmayan Çingeneler”den bahsedilmektedir. çileri Bakanlı rının 2002 tarihinde nüfus müdürlüklerine gönderdi i bir genelgede de yurtta lık ba vurusunda bulunanların “dilencilik ve Çingenelikle ili kilerinin bulunup bulunmadı na ili kin” ara tırma yapılması istenmektedir [35].

Görüldü ü gibi, Çingene sözcü ü, gündelik ve resmi dilde ötekile tirici anlamlarla donatılmı tir. Roman kelimesini tercih edenlere göre, Çingene kelimesinin kullanılması, bu durumu yeniden üretmektedir. Ayrıca toplulu un önemli bir kısmı için “onur kırıcı” olan Çingene ifadesi, dı arıya dönük olarak da daha “ürkütücü” olarak görünmektedir. Mustafa Aksu gibi Çingene kelimesini sahiplenene göre ise, bu sözcükten vazgeçmek yerine, onu temizlemek konusunda ısrar edilmelidir [15].

Türkiye’deki örgütlerin isimlerine baktı ımızda, Roman kelimesinin tercihi anlamında net bir tavrın ortaya konuldu unu görüyoruz. Bu noktada Türkiye’de Çingene ismiyle faaliyet gösteren ilk örgüt olan Edirne Çingene Derne i’nin ismini Edirne Roman Derne i olarak de i tirmesi, önemli bir kırılma olarak kar ımıza çıkıyor. Böylece yürüttü ü faaliyetler, sahip oldu u temsil gücü ve uluslararası ili ki a larıyla Türkiye Çingene örgütlenmesinin itici unsurlarından biri olan EDRÖM, temsil etti i grubu Çingene olarak tanımlamaktan vazgeçip Roman tabirini kullanma noktasında bir karara varmı tir.

Takip edebildi imiz kadarıyla, Türkiye’nin önde gelen di er yerel örgütleri de tercihlerini bu yönde kullanmı tir. Bir istisna olarak, Diyarbakır’daki “Domlar ve Romanlar Kültür ve Dayanı ma Derne i”, “Roman” kimli i ile birlikte “Dom” kimli ini de ön plana çıkarmı tir. Sonuçta birkaç tikel örnek dı nda, Türkiye’deki yerel örgütlerin Roman ismiyle faaliyet gösterdi i ve tanımlama biçimleri açısından Avrupa’daki hakim yakla ım do rultusunda bir duru sergiledi i

söylenebilir.

V.2. Siyasal Kimlik Tartı maları:

Dünya Çingene hareketi, Çingenelerin kim oldu u, kökenlerinin nereye dayandı ı konularında henüz ortakla amamı tir. Çingeneler, kimilerine göre etnik, kimilerine göre ise sınıf-altı bir gruptur. Buradaki farklıla ma, genelde bir paradigma farklılı ndan kaynaklanmakta ve Çingenelere ili kin de i ik tahayyülleri, hatta siyasal kimlik tercihlerini ortaya koymaktadır. Avrupa’daki ve Türkiye’deki Çingene örgütlenmesinin temel tercihlerini yansıtması bakımından, söz konusu tartı maya burada kısaca de inilecektir.

Çingenelerin etnik bir grup oldu unu ileri süren ilk bilim insanlarından biri, Romanolog John Sampson’dır. Sampson, Roman dili ile bazı Kuzey ve Batı Hindistan dilleri arasındaki benzerliklerden bahsetmekte ve bu veriden hareketle, Çingeneleri Hindistan’dan göç eden ve belli bir etnik kökene sahip bir topluluk olarak tanımlamaktadır: Toplulu un ataları, çe itli sebeplerle Hindistan’dan ayrılmı ve ran’da üç gruba ayrılmı tir. Yakın Do u’da kalanlar Domları, Ermenistan’a geçenler Lomları, Anadolu üzerinden Avrupa’ya geçenler Romları olu turmu tur [1].

Hintli dilbilimci Weer Rajendra Rishi de Çingenelerin Hint kökeninin altının çizmektedir: Muhammed Guri’nin i gallerine kar ı örgütlenen Racputlar, 1192’de yenilgiye u ramı ve üç gruba bölünmü tür. Bu gruplardan biri, kendilerini Romane Chave (Tanrı Rama’nın çocukları) olarak tanımlamaktadır. Çingenelerin kökeni, i te bu toplulu a dayanmaktadır. Bu topluluk, yenilgi sonrasında, Afganistan üzerinden Avrupa’ya göç etmi tir. Sonrasında orduya ba lı birçok ayı oynatıcısı, çömlekçi, demirci, astrolog ve çalgıcı toplulu a katılmı tir [32-33].

Ian Hancock, Romların, Domların ve Lomların aynı göç dalgası içinde Hindistan’dan ayrıldı ı tezini ele tirmektedir. Dayana ı ise, toplulukların konu tu u Romani, Domari ve Lomavren dilleri arasındaki farklılıklardır. Hancock’un sorguladı ı bir ba ka konu, Çingenelerin askeri yenilgi sebebiyle Hindistan’dan ayrıldı ı iddiasıdır. Hancock’a göre, Çingenelerin ataları, slam dinini yaymak için bölgeye seferler düzenleyen Gazneli Mahmut’u yenen Hintli birliklerden biridir. Birli i olu turan Çingeneler, yenilgiye u rayan askerlerin ardına dü mü ve Avrupa’ya ula mı lardır [1].

Bir ba ka dilbilimci Kenrick, toplulu un kökeninin daha öncesine dayandı ımı ve etnik kimli in Hindistan dı nda ekillendi ini iddia etmektedir: 7. ve 10. yüzyıllar arasında, çe itli kabilelerden gelen Hintli göçmenler ran’da birbirine kar ımı ve burada günümüz Çingenelerinin atası olan Dom halkı ortaya çıkmı tir [32-33].

Çingeneleeri etnik bir aidiyetle ili kilendiren bu yakla ımlar, toplulu u sınıf-altı olarak de erlendirenlerce ele tirilmi tir. 1970'lerde yaygın olarak benimsenen bu yakla ım, Çingeneleeri "yoksulluk kültürü"ne atıfla açıklamakta ve "etno-sınıf" olarak tanımlamaktadır. Bu dü üncenin önemli temsilcilerinden biri olan Judith Okely'ye göre, Çingeneleerin Hindistan kökenli etnik bir grup oldu u iddiası bir mitten ibarettir: Avrupa toplumunun en yoksul, dı lanan, marjinal kesimini olu turan Çingeneleer, Endüstri Devrimi sonrasında kıtanın de i ik yerlerinde beliren, Avrupalı bir topluluktur [36]. Luc Lucassen da Çingeneleerin bir etnik kökeni oldu u fikrine dayanan "geleneksel" yakla ımı ele tirmektedir. Lucassen'a göre, hakim yakla ım, kendi içinde farklılıklar arz eden gruplara ortak özellikler atfetmekte ve hayali bir Çingene/Roman kimli i in a etmektedir [37]. Wim Willems da benzer bir ekilde, Çingeneleerin göçebe olmak, Roman dili konu mak, ortak bir kökenden gelmek, kendine özgü gelenekleri oldu u bilincini ta ımak ve belli fiziki özelliklere sahip olmak gibi belli nitelikler üzerinden tanımlanamayaca ını ileri sürmektedir [38].

Bu yakla ımlar içinde etnisite temelli tez, yani Çingeneleerin belli bir dile sahip, ulusal bir topluluk ya da ulus-a ırı bir azınlık olarak adlandırılması fikri, Avrupa'daki hakim e ilimi olu turmu tur. Dolayısıyla Çingeneleerin politikle mesi, yaygın olarak, azınlık hakları kazanma güdüsünden beslenmektedir.

Türkiye'de ise Çingeneleerin kim oldu u sorusu üzerinden ekillenen, benzer yo unlukta bir tartı ma ortamı henüz do mamı tur. Çingeneleerin Hindistan'dan geldi i fikri genel anlamda kabul görse de, Avrupa'daki muadillerinden farklı olarak, Türkiye'deki topluluk, kendisini azınlık olarak tanımlamama noktasında oйда mı görüntüsü veriyor [39].

Örne in örgütlenme sürecinin öncülerinden biri olan Erdiñ Çekiç, kendilerini azınlık olarak görmediklerini [40] ve örgütlenmenin amacının etnisiteyi ön plana çıkarmak olmadı ını vurguluyor [41]. *zmir Ça da Romanlar Sosyal Yardımla ma ve Dayanı ma Derne i* Ba kamı Cemal Bekle de Çingeneleerin bir kimlik aray ı içinde bulunmadı ının altını çiziyor [42]. *Didim Roman Dayanı ma ve Yardımla ma Derne i* kurucu üyesi Metin Çakır, benzer ekilde, Çingeneleerin de Türk oldu unu ve Türk bayra ı altında, Türkiye Cumhuriyeti için hizmet ettiklerini söylüyor [43]. Çingene gençlerin kurdu u bir haber sitesi olan cingeneyiz.org'da ise, sitenin temel amacının Türk ulusunun bir parçası olan Çingeneleerin vatanda olmaktan kaynaklanan anayasal haklarının gündelik hayatta da uygulanması oldu u belirtiliyor [44]. Türkiye Çingene örgütlenmesini ara tran Emine Onaran ncirlio lu da görü tü ü dernek yöneticilerinin her fırsatta, devlete, anayasaya, bayra a, Atatürk ilke ve inkılaplarına saygı duyduklarını ifade ettiklerini dile getiriyor [15].

Görüldü ü gibi, Türkiye Çingeneleeri, azınlık kimli ini reddetmekte ve bu yakla ım neredeyse istisnasız bir ekilde kabul görmektedir. Avrupa'da ya ayan Çingeneleer, "Diaspora Çingeneleeri" hissiyatını genel anlamda sahiplenirken, Türkiye Çingeneleeri kendisini "Türk ulusunun bir parçası" olarak görmektedir. Buna ba lı olarak, Çingene dillerinin ya atılması, Holocaust'un tartı lması gibi Avrupa Çingeneleerinin gündeminde olan konular, Türkiye Çingeneleeri açısından öncelikli de ildir.

VI. SONUÇ

19. yüzyılın ikinci yarısında yerel düzeydeki çe itli giri imlerle ba layan Çingene örgütlenmesi, 1970'li yıllardan sonra uluslararası alana ta ınımı tur. 1971 Kongresi, uluslararası platformdaki ilk önemli giri im olması bakımından, örgütlenmenin seyrini belirleyen unsurlardan biri olmu tur. 1980'lerden sonra örgütlenme Avrupa genelinde kitleselle mi ve Çingeneleerin sorunları çok daha güçlü bir ekilde dile getirilmeye ba lamı tur. Ulusal ve uluslararası düzeyde kurulan örgütler üzerinden kendilerini ifade eden Çingeneleer, 2000'li yıllar itibariyle önemli kazanımlar elde etmi tir.

Türkiye'deki Çingene örgütlenmesi ise 2000'li yıllarda gündeme gelmi tir. Çingeneleerin politikle mesinin sebepleri arasında, dernekle me önündeki yasal engellerin kalkması, sivil toplum örgütlerine yönelen fon akı ındaki artı la birlikte maddi sorunların engel olmaktan çıkması, kentsel dönü üm projelerinin getirdi i/getirmesi öngörülen kayıplar, SSCB'nin da ılması sonrasında Do u Avrupa'da yasalla an etnik temelli politikaların Türkiye'de yankı bulması ve genel anlamda kimlik konusuna olan akademik ilgi sayılabilir.

Söz konusu geli melerin yarattı ı etkile im, Türkiye'deki Çingeneleeri bir araya getirmi ve kısa bir sürede Türkiye genelinde pek çok yerel dernek faaliyete geçmi tir. 2004 yılında, Çingene ismini ta ıyan ilk dernek olan EDÇ NKAY'ın ve 2006 yılında Edirne'de ve zmir'de Çingene federasyonlarının kurulması, Çingeneleeri örgütlenme yönünde te vik eden önemli giri imler olmu tur. Çingeneleerin kurdu u örgütler dı ında UYD, HYD gibi farklı alanlarda da faaliyet gösteren pek çok sivil toplum kurulu u da Çingeneleerin u radı ı ayrımcılı a kar ı örgütlenmede çe itli çalı malarda bulunmu tur.

Türkiye'deki Çingene örgütlenmesi, sadece görece geç bir tarihte kurulması bakımından de il, dile getirilen talepler anlamında da Avrupa'daki örgütlerden bazı noktalarda ayrılmaktadır. En genel ifadesiyle, Avrupa Çingene örgütlenmesi, Çingeneleeri, topluluk üyelerinin kendi dilleri olmasına atıf yaparak etnik bir kimlik olarak tanımlamakta ve azınlık hakları talep etme noktasında bir tavır ortaya koymakta; Türkiye Çingeneleeri ise kendilerini Türk ulusu dahilinde görmekte ve vatanda lık haklarına

gönderme yaparak ulus-devlet formasyonu içinde çalı malar yürütmektedir.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

- [1] Hancock, I. (2002). *We are the Romani People*. Hatfield: University of Hertfordshire Press.
- [2] Marushiakova, E. & Popov, V. (2005). The Roma – a Nation without a State? Historical Background and Contemporary Tendencies (Eds.: Burszta, W.; Kamusella, T. & Wojciechowski, S.. *Nationalismus Across the Globe: An Overview of the Nationalism of State-Endowed And Stateless Nations*. Poznan: School of Humanities and Journalism, 3. (<http://212.72.210.65/sr-www/files/Virtual%20library/Nation.pdf>). [27.04.2008].
- [3] Klímová-Alexander, I. (2007). The Development and Institutionalization of Romani Representation and Administration / From National Organizations to International Umbrellas (1945-1970) - the International Level. *Nationalities Papers*, 35(4), 628-629.
- [4] Hancock, I. (1991). The East European Roots of Romani Nationalism. (Eds.: Crowe, D. & Kolsti, J.). *The Gypsies of Eastern Europe*. New York: M.E. Sharpe.
- [5] Avrupa'daki Roman örgütlerinin, temsil organlarının, medya kuruluşlarının ve çe itli hizmet merkezlerinin kısmi bir listesi. <http://home.medewerker.uva.nl/h.j.m.vanbaar/page3.html>. [16.05.2008].
- [6] Kawczynski, R. (2000). *Report on the Condition of the Roma in Europe* (RNC tarafından Ekim 2000'de OSCE için hazırlanan rapor). (http://www.romnews.com/a/RKreport.htm#_Toc496896329). [17.05.2008].
- [7] European Roma Rights Center. (<http://www.errc.org>). [17.05.2008].
- [8] European Roma Information Office. (<http://www.erionet.org>). [17.05.2008].
- [9] European Roma and Travellers Forum. (<http://www.ertf.org>). [17.05.2008].
- [10] Marushiakova, E. & Popov, V. (2001), Historical and Ethnographic Background. Gypsies, Roma, Sinti. (Ed.: Guy, W.). *Between Past and Future: The Roma of Central and Eastern Europe*. Hatfield: University of Hertfordshire Press, 18-19. (<http://212.72.210.65/sr-www/files/Virtual%20library/Gypsies...pdf>). [29.04.2008].
- [11] Marushiakova, E. & Popov, V. (2003). Ethnic Identities and Economic Strategies of the Gypsies in the Countries of the Former USSR. *Mitteilungen des SFB 'Differenz und Integration 4/1: Nomaden und Sesshafte - Fragen, Methoden, Ergebnisse – Orientwissenschaftliche Hefte*, Wittenberg: Martin-Luther-Universität Halle, 15-16. (<http://212.72.210.65/sr-www/files/Virtual%20library/USSR.PDF>). [29.04.2008].
- [12] Barany, Z.D. (1994). Living on the Edge: The East European Roma in Postcommunist Politics and Societies. *Slavic Review*, 53(2), 333-336.
- [13] (2004). Derneklere Özgürlük. *Radikal*, 12 A ustos. (<http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=124803>). [26.05.2008].
- [14] Aksu, M. (2006). *Türkiye'de Çingene Olmak*. 2. Baskı. İstanbul: Kesit Yayınları, 69-70.
- [15] Onaran ncirlio lu, E. (2005). ' ecaat Arzederken Merd': Türkiye Çingenelerinin Örgütlenme Sorunları. (Ed.: Pultar, G. & Erman, T.). *Türk(eye) Kültürleri*. Ankara: Tetragon.
- [16] (2010). Romanlar Sorunlarına 'Yerinde Çözüm' stiyor. *Radikal*, 14 Ocak. (<http://www.radikal.com.tr/Radikal.aspx?aType=RadikalHaberDetay&Date=14.01.2010&ArticleID=974433>). [09.01.2010].
- [17] (2010). Romanlar 'E it Vatanda ' Kabul Edilmek stiyor. *Radikal*, 13 Ocak. (<http://www.radikal.com.tr/Radikal.aspx?aType=RadikalHaberDetay&ArticleID=974294&CategoryID=98>). [09.01.2010].
- [18] (2007). Kentsel Dönü üm ile Irksal Rant Arasında Ya am Sava ı. *Birgün*, 5 A ustos. (http://birgun.net/sunday_index.php?news_code=1186235604&year=2007&month=08&day=04). [27.05.2008].
- [19] (2005). İlk Çingene Adlı Dernek Kuruldu. *Zaman*, 22 Aralık. (<http://www.zaman.com.tr>). [27.05.2008].
- [20] EDROM'un Kurulu Hikayesi. (<http://www.edrom.org.tr/?pid=13>). [28.05.2008].
- [21] EDROM Tüzük, Md. 2 (<http://www.edrom.org.tr/?pid=21>). [28.05.2008].
- [22] EDROM'un Kurulu undan Bugüne Gerçekle tirdi i Faaliyetler. (<http://www.edrom.org.tr/?pid=15>). [28.05.2008].
- [23] Ula ılabilir Ya am Derne i. (<http://www.uyd.org.tr/roman1.htm>). [30.05.2008].
- [24] Sulukule Raporu. (http://www.uyd.org.tr/roman1_2.htm). [01.06.2008].
- [25] (2007). Domlar Dernek Kurdu. *Birgün*, 4 A ustos. (http://www.birgungazete.com/life_index.php?news_code=1197418134&year=2007&month=12&day=12). [01.06.2008].
- [26] Saymaz . (2006). İle Roman Olsun Ama Örgütlü Olsun. *Radikal*, 30 Haziran. (<http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=191601>). [26.05.2008].
- [27] Foggo, H. Çingene Sempozyumu ve Menek e'nin Soruları. (<http://www.bianet.org/bianet/yazdir/68248>). [25.05.2008].

- [28] Trakya Roman Dernekleri Federasyonu Kuruldu. (<http://www.kesanhaber.net/haberdetay.asp?ID=76>). [09.01.2010]
- [29] Helsinki Yurtta lar Derne i. (<http://www.hyd.org>). [30.05.2008].
- [30] Korkut, T. (2007). Roman Gençler de Hakları için Örgütleniyor. 26 Mart. (<http://www.bianet.org/bianet/kategori/bianet/93859/roman-gencler-de-haklari-icin-orgutleniyor>). [01.06.2008].
- [31] Ankara Romanlar Sosyal ve Kültürel Yardımla ma Derne i. (http://www.romankara.org/icerik_10_hakkimizda.html). [01.06.2008].
- [32] Kenrick, D. (2006). *Çingeneler: Ganj'dan Thames'e*. (Çev.: Tırnakçı, B.). stanbul: Homer Kitabevi.
- [33] Yıldız, H. (2007). Türkçede Çingeneler için Kullanılan Kelimeler ve Bunların Etimolojileri. *Dil Ara tırmaları Dergisi*, 1(1), 66-68.
- [34] Alpman, N. (1997). *Ba ka Dünyanın nsanları Çingeneler*. 2. Baskı. stanbul: Ozan Yayınları.
- [35] Ba langıç, C. (2006). Romanlar "Biz de varız!" diyor. *Radikal*, 29 Mayıs. (<http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=188686>). [01.06.2008].
- [36] Marushiakova, . & Popov, V. (2005). The Roma between the Scylla of Marginalization and the Charybdis of Exotization. *Social and Cultural Diversity in Central and Eastern Europe: Old Factors and New*, Prague: Multicultural Centre, 3-4. (http://212.72.210.65/sr-www/files/Virtual%20library/Skylla_Charibdis.pdf). [10.05.2008].
- [37] Marsh, A. (2003). The Origins of the Gypsy People: Identity and Influence in Romani History. *KURI Journal*, 1(9), (<http://www.domresearchcenter.com/resources/links/marsh19.html>). [04.06.2008].
- [38] Willems, W. (1997). *In Search of the True Gypsy: From Enlightenment to Final Solution*. (Çev.: Bloch, D.). Londra: Frank Cass Publishers.
- [39] Marsh, A. & Strand, E. (2005). *Reaching the Romanlar: A Report on the Feasibility Studies "Mapping" a Number of Roman (Gypsy) Communities in Istanbul*. stanbul: International Romani Studies Network.
- [40] (2005). Edirneli Çingeneler: Azınlık De iliz. *Milliyet*, 5 Mayıs.. (<http://www.milliyet.com.tr/2005/05/05/siyaset/siy10.html>). [01.06.2008].
- [41] (2006). Romanlara Federasyon. *Sabah*, 21 Ocak. (<http://arsiv.sabah.com.tr/2006/01/21/gun111.html>). [01.06.2008].

- [42] Tunça Romanları Dinledi. (<http://www.haberekspres.com.tr/2007/04/12/devam.php?id=1159>) [02.06.2008].
- [43] Didim'de Roman Derne i Kuruldu. (<http://www.didimportal.net/modules.php?name=News&file=article&sid=579&mode=thread&order=0&thold=0>). [02.06.2008].
- [44] Çingenelerin Sitesi. (<http://www.cingeneyiz.org/amacimiz.htm>). [02.06.2008].

Ba ak AKGÜL

akgulbasak@yahoo.com

She wrote her master thesis on "Peasantist Discourse in the Second Constitutional Period" in Yıldız Technical University in the Department of Principles of Kemalism and Modern Turkish History. Her research areas are Ottoman-Turkish political life and social theory.